groote schaal. Instrument Gods zijn, en, als het onzen God dan heeft beliefd, ons als instrument machtig te maken, dan zelfverheffing van 't hart, als wrocht het wat het deed, in eigen kracht, om in die kracht zich tegen den Almachtige in te zetten.

Groot is de macht, die onze eeuw van God ontving, om de natuur te beheerschen, haar krachten te bedwingen en de wereld aan zich te onderwerpen, maar in stede van haar God voor die ontvangen macht te danken en er Hem voor te aanbidden, *misbruikt* onze eeuw die verleende macht, om de Waarheid tegen te staan, te pochen tegen het Heilige, Christus Kerk te benauwen, en voor zichzelf den troon op te richten.

Ook nu weer, eerst een zich diets maken, dat men eigen raad volbrengt en het alles zelf doet; dan tegen het Heilige ingaan; en in het eind zich in euvelen overmoed tegen God zelf stellen, alsof het *de mensch* ware, die nu eerst tot zijn eere kwam, en alsof de dienst en aanbidding van den Heilige slechts vrucht ware geweest van onwetendheid en bijgeloof. Altoos weer het geroep uit Psalm 2: „Laat ons zijn banden verscheuren en zijn touwen van ons werpen." God heeft afgedaan, en de mensch is alleen groot. En zoo gaat Sion onder.

Zoo was het met Assyrië, toen het aan Davids stamboom de bijl moest aanleggen, zoo is het ook nu weer in onze eeuw. Maar ook nu weer komt het geroep: „Die in den hemel woont zal lachen, de Heere zal ze bespotten."

Niet de mensch, maar onze God regeert. Het is *zijn* raad die volvoerd wordt. *Hij* handelt, en zet zijn Goddelijk werk door. De mensch is en blijft instrument in zijn hand. Instrument, niets meer. De mensch is de bijl, maar een bijl die God hanteert. De mensch is de zaag, maar een zaag die God trekt. Wie weigert dit te erkennen, komt zelf onder het oordeel. En het blijft tot den einde toe: „Ik toch heb mijn Koning gezalfd over Sion", en aan dien Koning blijft de eindtriomf.

——

Maar let er nu op, dat ditzelfde ook omgekeerd doorgaat.

De Almachtige God gebruikt den mensch als instrument, niet alleen om af te breken, maar ook om te bouwen; niet alleen om te vellen, maar ook om te planten; niet alleen om het rijk van satan te niet te doen, maar ook om het Koninkrijk zijns Zoons te voleinden.

En ook daarbij waren de profeten en apostelen, de martelaren en geloofshelden niets dan instrumenten in zijn hand. Groot moge het aantal zijn geweest, en nog zijn, van mannen en vrouwen, die instrumenten van Gods toorn zijn, maar niet minder groot is het getal van hen, die zegen om zich heen hebben gespreid, en wier nagedachtenis in dankbare herinnering blijft bij al wie God lief heeft.

Men zou ze de Heroën van het Godsrijk kunnen noemen.

Doch ook bij hen gaat dezelfde regel door Wat zij ten zegen doen, komt niet uit hen, maar van God. God deed het en doet het door hen, maar zoo, dat Hij altoos de Werker blijft, en zij niet anders mogen willen zijn dan zijn instrument.

En juist daar gaat thans de geest der eeuw tegen in. Zij wil *hero worship*, gelijk, men het met een Engelsch woord noemt; wat zeggen wil, dat men ook in al wat zegen brengt, de hand van God voorbijziet, en zijn hulde offert niet op het altaar van den Heilige, maar op het outer van den grooten mensch.

Dit bederft dan die mannen en vrouwen zelf. Hun nederige zin wordt geprikkeld om in zelfverblinding zich eigen grootheid te gaan inbeelden, zoodat ze het wel niet uitspreken, maar toch bij zich zelf zoo licht denken: Ik heb dit alles gemaakt, mijn hand heeft het voleind, en mij komt de eere toe.

Terecht drong daarom Gods volk er steeds op aan, om aan die hulde voor den mensch zich te onttrekken; wat instrument was, instrument te laten; en alle hulde te doen opgaan in dank en in stille aanbidding voor Hem die ons deze instrumenten, Zijn naam ter eere, besteld had.

En dit kostelijk element mag ook onder ons niet te loor gaan. Wie 't anders wil, verderft den zegen, dien onze God ons toedacht, en ontwricht de kracht van hen, die ons van God als *zijn instrumenten ten goede* waren geschonken.

——

Zoo komt het altoos weer te staan tusschen het volstrekt en eeuwig bestuur van onzen God, en onzen eigen raad en daad.

Is er sprake van het verleden, dan valt een ieder hier van zelf bij. Dan erkent een iegelijk lovend en dankend, dat het God was die de kinderen der menschen geleid heeft, en wordt bij de mannen die Gods raad volvoerd hebben, niet anders dan aan instrumenten gedacht. De eerste patriarch, de man Mozes, en zoo ook een held als David, en een apostel als Paulus, ze waren allen machtige figuren in het verleden, maar althans onder Gods volk denkt niemand er aan, in hen anders dan de instrumenten die God gebruikt heeft, te eeren.

Ook voor de toekomst is op dit albestuur van den Heere onzen God ons vast en eenig betrouwen. Een vader die sterft en zijn kinderen achterlaat, beveelt ze in Gods genade. Immers God alleen kan in de toekomst over hen waken.

De heilige kunst is nu alleen, om dit ook op ons eigen leven *in het heden* toe te passen; om dit albestuur van onzen God ook bij het volvoeren van onze roeping vandaag en morgen, niet slechts te belijden, maar te gevoelen, er ons naar in te richten en zelf niet anders dan instrument te willen zijn.

Bij nood en dood voelen we dit wel. Als we zelf geen uitweg zien, is het hart willig om te leunen en te steunen op den Gids, die ons op het pad des levens leiden zal.

Maar dit is hier de vraag niet. De vraag is, of ge, als alles wel gaat, en ge uw talenten op woeker zet, en volijverig aan uw taak doende zijt, en aan de zaak van Gods Koninkrijk u toewijdt, of ge dan voelt: God werkt in en door mij, — dan wel of ge dan zelf 't denkt te doen en naar eere voor uw doen dorst.

Beeldt ge u in: „Ik zal het doen, en als het voleind is, zal ik 't op het altaar van mijn God als een offer nederleggen", of voelt ge elken dag, en elk oogenblik, dat uw God de Werker is, en dat gij niet anders zijt dan een instrument, dat Hij zelf schiep, zelf pasklaar maakte, en dat Hij nu zelf hanteert, om wat Hij beoogt, tot stand te brengen?

Zoo het eerste, dan verstompt de zonde van het eigen ik het instrument dat God zich in u bereid had. Juist als instrument in de hand van uw God wordt ge dan onwillig en onhandelbaar, en ge breekt uw wezenlijke kracht.

Maar zoo het laatste, dan is het nabij uw God te zijn, u levensbehoefte; u naar Hem te voegen en te schikken ziensdrang; dan klemt het instrument zich al vaster in de hand, die het hanteert, dan zaagt de zaag fijn en scherp zooals zij zagen moet, en vindt de ziel haar hoogste verrukking in het niets zelf doen, maar in het in alles *gebruikt* worden door haar God.

Amsterdam, 23 September 1910.

Woensdag 21 September zijn de colleges aan de Vrije Universiteit weder geopend met een keurige toespraak door den prorector Prof. Geesink, die tot thema had *Ons Academisch leven*, dat eerst naar zijn *eigenaardigheid* werd geteekend, terwijl daarna tegen *verbastering* werd gewaarschuwd.

De spreker begon met er op te wijzen, dat de onderscheidingen in het leven vaak moeilijk zijn te maken. Hij toonde dit aan door verschillende voorbeelden uit het practische leven en uit de wetenschap. Zelfs de onderscheiding in *soorten* is door de school van Darwin principieel prijsgegeven. En hoezeer de Christelijke Kerk op grond van het Scheppingsverhaal de *soort*-onderscheiding handhaaft tusschen plant, dier en mensch, toch had Prof. Spruyt volkomen gelijk met te zeggen, dat 't begrip soort moeilijk is te bepalen, en ook wij staan voor wezens, als baccillen, infusorien enz., waarvan 't bijna onmogelijk is te zeggen, of ze planten of dieren zijn. Dit ligt daaraan, dat onze onderscheidingen vaak kunstmatig zijn, te veel aan het uitwendige ontleend. Het essentieele der onderscheiding ligt in der dingen wezen en grond, gelijk de spreker daarna met verschillende voorbeelden aantoonde. Zoo discerneert het menschelijk leven zich innerlijk naar zijne verhouding tot den God van het Woord, en het Woord van God. De treffendste uitdrukking daarvan vond de spreker in Psalm 73:27, 28 en I Sam. 25:29. Bij Asaf de tegenstelling tusschen degenen, die *verre van God* staan en degenen die zeggen: het is mij goed *nabij God* te zijn. En in het schoone woord van Abigail tot David, de tegenstelling „tusschen de ziel van Gods kind, die ingebonden is in het bundelken der levenden bij God den Heere" en „de ziel des vijands. die Hij zal wegslingeren uit het midden van de holligheid des slingers." Aan de eene zijde degenen, wier levensrichting naar God toe is, die in Hem al hun goed vinden, die wandelen naar Zijn Woord, en aan de andere zijde degenen, die zich van God afkeeren, naar Zijn Woord niet willen luisteren en daarom door God worden „weggeslingerd", d. w. z. losgelaten om te wandelen in hun eigen weg, die al verder afvoert van God.

Het is deze onderscheiding, die de heele historie beheerscht, bij Israel en de volkeren, en die doorgaat door heel het terrein des levens in gezin, maatschappij, staat en kerk. In de geschiedenis der laatste eeuwen zien we, hoe de afval steeds verder voortschrijdt; het begon met het humanisme, daarna volgde het breken met de Schrift, toen werd het theïsme met deïsme, het deïsme met pantheïsme, het pantheïsme met atheïsme verwisseld. Een steeds verder afdalende lijn, die door heel het cultuurleven der menschheid, ook door het leven van ons land en volk is heengegaan; een lijn, die steeds verder afvoerde van den levenden God.

Maar onder en door dit alles werkte Gods eeuwige Raad; niet alleen in de determinatie van de afwijkende lijn, maar ook daarin, dat Hij zich een overblijfsel naar de verkiezing der genade bewaarde, waarvan de grondtoon altoos weer was: *nabij God te zijn*. Zoo deed Hij ook in ons land, door het reveil, door de separatie, door de Gereformeerde actie in de Hervormde Kerk, en de vrucht daarvan is ook geweest de stichting der Vrije Universiteit.

Zoo kwam de spreker tot de eigenaardigheid van ons academisch leven. Tusschen onze Universiteit en de openbare Hoogescholen is overeenkomst en verschil. Overeenkomst daarin, dat beide ten doel hebben: de wetenschap te beoefenen en de jonge mannen te bekwamen voor maatschappelijke betrekkingen. Het verschil ligt in de *wording*, in de genesis onzer Hoogeschool. Want ze is niet kunstmatig *gemaakt*, maar *geworden*. Reeds lang was gevoeld door ons volk, dat tegenover de vrijzinnigheid onzer publieke Universiteiten weer gezocht moest worden naar een Hoogeschool, waar gerekend werd met God en Zijn openbaring, waar het zoeken en streven weer was *nabij God te zijn*. Hij, die deze behoefte uitsprak in het bewuste *woord* en op dat woord de *daad* van de stichting onzer Hoogeschool deed volgen, was Dr. A. Kuyper.

Was zoo de eigenaardigheid van ons academisch leven geteekend, ten slotte wees spreker er op, hoe het plicht was van hoogleeraren en studenten beide om dit eigenaardige leven onzer school voor verbastering en ontaarding te bewaren. Dit moet geschieden op het gebied van het *denken*, doordat we telkens weer terugkeeren tot de beginselen, die God in Zijn Woord ons geopenbaard heeft; waar dat ooit verzuimd wordt, zou de ontaarding onzer Hoogeschool noodwendig volgen. Maar de mensch denkt niet alleen, hij *wil* ook, en dat willen, dat ons denken beheerscht, moet èn bij onze studien en bij onze recreatien aan den wille Gods geconformeerd worden, omdat anders het leven onzer school verbasteren zou. En evenzeer als de mensch denkt en wil, heeft hij ook een *gemoedsleven*, met zijn genegenheden en affecten, zijn haat en liefde; ook daarover hebben we te waken door zelftucht over ons hart, opdat hier geen onzuiverheid binnen sluipe. Zoo vatte Prof. Geesink zijn ernstige vermaning saam in het Apostolisch woord: Laat ons de onwankelbare belijdenis vasthouden en laat ons op elkander acht nemen tot opscherping der liefde en der goede werken; waaraan hij nog toe voegde: ook tot het gebed, het gemeenschapsleven met God, waarin 't nabij God te zijn zijn rijkste uiting vindt.

Na aan 't slot nog in een aangrijpend woord herdacht te hebben het plotseling sterven in de groote vacantie van Jhr. H. M. J. van Lennep, edelman naar geboorte en geest, wiens heengaan uit onzen studentenkring door allen diep betreurd wordt, eindigde Prof. Geesink met Gods zegen in te roepen over den nieuw begonnen cursus.

Het feit, dat enkele leerlingen en oudleerlingen van het Gereformeerd Gymnasium te Amsterdam besloten hadden een min of meer publieke vertooning te geven in den Stadsschouwburg van het bekende stuk van Shakespeare Julius Caesar heeft niet weinig opspraak verwekt.

Van liberale zijde werd dit pogen met zekere warmte toegejuicht. Men zag er het bewijs in, dat het Calvinisme bezig was tegenover het tooneel van front te veranderen. Werd vroeger de comedie als uit den Booze verafschuwd, thans ging men zelfs in Gereformeerde kringen tooneelstukken opvoeren. Zoo werden de oude beglaselen overboord geworpen, gelijk de *Middelburgsche Courant* schreef, en zette het scheepke een nieuwen koers in. Voor een deel was dit feit te danken, naar men meende, aan de vermeerderde belangstelling voor de kunst in Calvinistische gezinnen, voor een deel ook aan de poging om „alle terreinen des levens" te veroveren. We hadden thans een Gereformeerde tooneelkunst te wachten, en als de slagboom van het kerkelijke maar wegviel, was men van deze zijde tot hartelijke saamwerking bereid.

En omgekeerd was er droefheid en ergernis in vele Gereformeerde kringen en liet ook de kerkelijke pers het niet aan zeer scherpe critiek ontbreken. Men sprak van Demas, die de wereld gelijkvormig werd; van een breken met de Gereformeerde puriteinsche zede; van een bedenkelijke beginselverzwakking in onze Gereformeerde kringen. En niet alleen het gymnasium, maar ook de Vrije Universiteit, ja de Gereformeerde Kerk te Amsterdam werd in deze zaak betrokken.

Nu ware het zeker beter geweest, teneinde een juist en billijk oordeel in deze zaak te vellen, dat men niet op een los krantenbericht ware afgegaan, maar eerst de feiten onderzocht had.

Men zou dan in de eerste plaats vernomen hebben, dat de personen van wie het bedoelde plan uitging, zeker leerlingen en oud-leerlingen van het Gereformeerd gymnasium zijn, maar dat daaruit geheel ten onrechte is afgeleid, dat het *gereformeerde gymnasiasten* zijn. Zooals men weet, staat ons Gereformeerd gymnasium open voor leerlingen van allerlei gezindheid en wordt zelfs geen roomsche of jood er afgewezen. Nu maakt de uitnemende naam, dien het gymnasium onder leiding van Prof. Woltjer verwierf, dat ook tal van niet-Gereformeerde ouders aan dit gymnasium de voorkeur geven. Vandaar dat het percentage van niet-Gereformeerde leerlingen zeer hoog is, in sommige klassen zelfs dat der Gereformeerden overtreft. Iets wat natuurlijk zeer te waardeeren is, om den goeden invloed, dien op deze jongelui kan worden uitgeoefend, maar ook tot groote voorzichtigheid manen moet, om niet wat enkelen dezer leerlingen doen, op rekening van het gymnasium te stellen. Zijn we nu wel ingelicht, dan is het plan tot opvoering van dit tooneelstuk opgekomen in een vereeniging, die juist voor verreweg het overgroote deel uit deze niet-gereformeerde jongelui bestaat.

En in de tweede plaats spreekt het wel van zelf, dat noch de Rector noch de Curatoren aansprakelijk kunnen gesteld worden voor hetgeen de leerlingen van het gymnasium buiten de schooltijden doen; de verantwoordelijkheid daarvan berust bij de *ouders*. Het is dan ook zeer de vraag, of Curatoren het in hun macht zouden hebben gehad, een dergelijke opvoering te *verbieden*; ze konden alleen aan de ouders melden, dat zij zulk een opvoering *afkeurden* en de bijwoning ervan *ontrieden*, maar verder gaan konden ze niet.

Metterdaad is dit dan ook door Curatoren geschied, want zoodra hun bekend werd, dat deze gymnasiasten, tegen het hun gegeven advies in een publieke tooneelvoorstelling in den Stadsschouwburg wilden geven, hebben Curatoren zich gehaast daarover publiek hun afkeuring uit te spreken. En dat zulk een zedelijke critiek vaak nog meer helpt dan een machtsverbod, is ook hier gebleken. De pers bracht toch toch reeds het bericht, dat de publieke uitvoering *niet zal doorgaan*. De zaak is hiermede dus feitelijk de wereld uit.

Nu de feiten hiermede in juister licht zijn gesteld, zal men erkennen, dat noch van frontverandering van het Calvinisme tegenover het tooneel, noch van bedenkelijke beginselverzwakking in Gereformeerde kringen hier kan gesproken worden. De Rector en de Curatoren hebben openlijk het plan afgekeurd, zoodra het hun ter oore kwam. Onze bezwaren tegen het publiek tooneel zijn dus nog even ernstig en beslist als vroeger. En dank zij de critiek, juist van Calvinistische zijde geoefend, gaat de uitvoering niet door.

Alleen zou de vraag kunnen opkomen, of Curatoren juist hebben gehandeld met aan deze gymnasiasten wel toe te staan, dat de opvoering van zulk een historisch drama *in besloten kring* zou mogen geschieden. Is hiermede niet afgeweken van de Gereformeerde zede, die het tooneelspel in elken vorm veroordeelt?

Bij de beantwoording van die vraag mag niet uit het oog worden verloren, dat onze Gereformeerde vaderen steeds scherp onderscheid hebben gemaakt tusschen comedievertooningen in eigenlijken zin door beroepspelers gegeven, en tusschen de zoogenaamde „schoolsche oefeningen", waarbij leerlingen op een Latijnsche school tot oefening in de welsprekendheid een of ander historisch stuk opvoerden. Het eerste werd als *op zich zelf zondig en verkeerd* beslist veroordeeld, maar het tweede achtte men op zichzelf niet ongeoorloofd, ook al was men niet blind voor de gevaren er aan verbonden.

Te Genève werden zulke schoolstukken dan ook meermalen gespeeld door de leerlingen van de Latijnsche School, en gelijk uit de registers van den Raad blijkt, werden deze stukken eerst naar Calvijn ter inzage gezonden, om den inhoud goed te keuren. Dat Calvijn, die zeker niet vóór het publieke comediespel was, en zelfs het opvoeren van een Bijbelsch drama door een der predikanten te Genève vervaardigd, beslist afkeurde, tegen deze „schoolsche oefeningen" bezwaar heeft gemaakt, blijkt niet.

Ook de Gereformeerde Kerken in Frankrijk oordeelden er niet anders over, gelijk blijkt uit Art. 28 Cap. XIV van haar Kerkenorde, welk artikel aldus luidt: „Het zal ook niet geoorloofd zijn aan de geloovigen, comedies, tragedies enz. bij te wonen, aangezien dat van alle tijden onder de Christenen verboden is geweest, dewijl het een bederf der goede zeden meebrengt, inzonderheid wanneer de H. Schrift er in misbruikt wordt; evenwel, wanneer op een gymnasium het nuttig geoordeeld wordt voor de jeugd, om een historisch stuk voor te stellen, zal men dit kunnen toelaten, mits de stof daarvoor niet aan de Heilige Schrift ontleend is, die niet gegeven is om gespeeld, maar om gepredikt te worden, en voorts dit ook zelden geschiede en alleen met advies van de Classis, die het stuk vooraf zal inzien".

Maar ook al werden deze „schoolsche oefeningen", gelijk men ze noemde, niet „als op zich zelven kwaad en zondig" veroordeeld, toch toont reeds dit besluit der Franssche Gereformeerde Kerken, dat men hier groote voorzichtigheid noodig achtte. Ook onze Nederlandsche Synoden, die zich meermalen met deze zaak hebben bezig gehouden, hebben het houden dezer oefeningen daarom eerder af- dan aangeraden Zoo bepaalde de Noord-Hollandsche Synode van Edam, 1586 gehouden, dat het gebruik der *heidensche* en *schriftuurlijke* comedies der Schoolmeesters van een iedere kerk, daar ze zijn of in gebruik mochten komen, zullen geweerd worden, en de Synode van Zuid-Holland in 1634 antwoordde op de vraag of een rector van een triviale school onder voorwendsel van goede oefeningen de kinderen comedie mag leeren spelen, dat ze dit afkeurde, omdat in de comedies *doorgaans Gods naam misbruikt en personen over den hekel gehaald worden*. Uit deze beide besluiten blijkt, dat de afkeuring der Synodes niet zoozeer deze schooloefeningen op zich zelf gold, als wel de *verkeerde* stukken, die er opgevoerd werden.

Ook Voetius, die zeker meer dan iemand tegen de comedie gestreden heeft, verklaart zich in zijn beroemd tractaat de Comoediis, te vinden in zijn Disp. Sel. t IV p. 365, dat het opvoeren van historische drama's, welke de daden van dappere mannen en voorbeelden van heroïsche deugden als gerechtigheid, dapperheid enz. ons voor oogen stellen, wat den inhoud betreft, niet op zich zelf verkeerd of ongeoorloofd is, mits de dramatische wijze van opvoeren maar veranderd worde, d. w. z. dat er geen maskers bij gedragen worden, niet bij gedanst wordt, geen mannen in vrouwenkleederen optreden enz. Op deze wijze hebben sommigen, zegt hij, het drama op de scholen toegelaten als oefening der welsprekendheid.

Dat onze Gereformeerde practicijns in Nederland toch, gelijk men bij Voetius en Wittewrongel zien kan, deze schoolspelen in het algemeen ontrieden, was dan ook niet omdat ze op zich zelf zondig waren, maar deels om den verkeerden inhoud der stukken, die destijds op de scholen werden opgevoerd, deels om het gevaar van verleiding, dat er in school. Wie eenmaal, zoo merkten ze terecht op, door deze schooloefeningen den smaak beet kreeg van het tooneel, liep zoo licht gevaar, later ook naar de publieke comedies te gaan. Het was daarom, gelijk zij het uitdrukten, *veiliger* en *voorzichtiger* deze schooloefeningen achterwege te laten. Wilde men zich oefenen in de welsprekendheid, dan deed men beter met saamspraken of redevoeringen voor te dragen. Hierdoor werd aan niemand ergernis gegeven en het beoogde doel evengoed bereikt. Een raad, die zeker ook nu nog ernstige behartiging verdient. Al wat er toe zou kunnen leiden, dat onze Christelijke jongelui later tot het tooneelbezoek verlokt werden, dient liefst te worden gemeden.

Maar hoezeer ze hierbij ook tot voorzichtigheid maanden, ze hebben er nooit aan gedacht, deze schoolsche oefeningen met het gewone comediespel op één lijn te stellen. Wel is dit geschied — de historie herhaalt zich steeds — door de openbare voorstanders der comedie, zooals bijv. door Vondel in zijn bekenden strijd met de predikanten over het tooneel, waarbij men zich dan op deze studentenspelen aan Gereformeerde scholen opgevoerd en soms zelfs door Synodeleden van Gereformeerde kerken bijgewoond, beriep, om daaruit af te leiden, dat het tooneelspel toch eigenlijk niet verkeerd was. Maar Petrus Wittewrongel wees dit argument terecht af met de vraag: „Neemt al dat in eenige Scholen of Academiën eenige daden van voortreffelijke Vorsten en hunne deugden tooneelsgewijze door de studenten zijn vertoond geworden en dat de vermaarde professor Blondel met de leden der Synode te Castres in Languedoc dit spel der Latijnsche scholieren heeft kunnen zien en hooren, wat gemeenschap heeft dit met de hedendaagsche comedies en tragedies, die op onze schouwburgen worden gespeeld?" (Christelicke Huijshoudinge ed. van 1661 Bd. II p. 1091).

Deze enkele historische herinneringen mogen dienen om te doen zien, hoe onze Gereformeerde vaderen over deze „schoolsche spelen" hebben gedacht. Natuurlijk zou over de zaak zelve nog veel meer te zeggen zijn, wanneer we principieel op het vraagstuk van het tooneel wilden ingaan, maar dit laten we thans rusten. Ons doel was alleen om de historie te laten spreken. En in het licht van de historie gezien, schijnt het ons niet toe, dat er rechtvaardige aanmerking valt te maken op de handelingen van de Curatoren van het Gereformeerd gymnasium. Dat ze het publiek opvoeren van een tooneelstuk in een publieken schouwburg, al geschiedde dit niet door beroepsspelers maar door gymnasiasten, afkeurden, was volkomen juist; de grens tusschen „schoolsche oefening" en publieke comedie werd daardoor uitgewischt en de publieke opinie nam hieraan terecht ergernis. Maar aan den anderen kant zal het ook begrijpelijk zijn, waarom ze de opvoering in besloten kring van een historisch drama, tegen welks inhoud noch moreele noch religieuze bezwaren bestonden, niet hebben willen verbieden. Zulk een „schoolsche oefening" toch heeft met de eigenlijke comedie niets te maken en is door onze Gereformeerde Kerken nooit als op zich zelf zondig veroordeeld.

De pas gepubliceerde statistiek van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika geeft in het eerste deel een overzicht van den toestand der verschillende kerken, volgens de opgave van het jaar 1906. Uitvoerig wordt hierin vermeld, hoe groot het aantal leden en avondmaalgangers is, welke bezittingen elke kerk heeft en welke tractementen ze gemiddeld uitkeert.

Wat de salarissen betreft, wordt het hoogste gemiddelde cijfer bereikt door de Unitariërs, die op de lijst voorkomen met $ 1 653, d. i. in onze munt *f* 4232; de Episcopaalsche Kerk, de Universalisten en de Joodsche Synagogen geven ongeveer $ 1230, d. i. *f* 3075, terwijl de presbyteriaansche en gereformeerde kerken met gemiddeld $ 1 170, d. i. *f* 2925 zeker geen slecht figuur maken. Onder de Gereformeerde Kerken staat de Christelijke Gereformeerde Kerk het laagst met $ 776 per jaar, d. i. *f* 1940. Het gemiddelde van alle kerkgenootschappen saam daalt echter nog iets lager en bedraagt niet meer dan $ 663, d. i. *f* 1657.

Toch maken deze cijfers zeker geen ongunstigen indruk. De Kerk in Amerika, die uitsluitend leeft van de offervaardigheid der geloovigen en geen dollar subsidie van den Staat ontvangt, heeft getoond, hoe het zeer goed mogelijk is, dat de Kerk haar eigen dienaren onderhoudt. En de hier medegedeelde cijfers doen zien, dat de uitgekeerde salarissen werkelijk zoo laag niet zijn.

Reeds te lang zijn we in gebreke gebleven die aandacht te vestigen op het *Christelijk Comité voor Indië*, dat verleden jaar te Amsterdam werd opgericht en ten doel heeft de cultiveering van Indië in christelijken geest. Het wil dit inzonderheid doen door voorlichting te geven aan christelijke jongelingen, die zich voor den Indischen dienst zouden willen geven, maar niet op de hoogte zijn van de betrekkingen, die daar voor hen openstaan.

Dit doel is zeker uitnemend. Steeds meer ontwaakt het gevoel, dat we een schuld hebben tegenover de rijke kolonien, die God de Heere ons schonk. Een schuld niet alleen op het gebied der zending, maar ook doordat we aan Indie niet geschonken hebben wat het Comité noemt een *christelijke cultuur*. Wat naar Indië toog, om daar buij den administratieven dienst in de balie, in landbouw, handel en nijverheid of op schoolgebied werkzaam te zijn, vertoonde maar al te vaak het omgekeerde type van een ernstig en oprecht christendom. Juist deze onchristelijke maatschappij, die zich daardoor in Indië ontwikkeld heeft, is in niet geringe mate oorzaak geworden, dat het Christendom onder de inlanders geen ingang kon vinden. Daarom is het ook voor den zendingsarbeid van zoo hoog belang, dat dit anders worde en een geheel ander beeld van de Christelijke maatschappij hun voor oogen worde gesteld. Onze christenjongemannen moeten daartoe naar Indie gaan, waar zulk een rijk arbeidsveld voor hen openstaat en waar ze kunnen toonen, wat een levend Christendom vermag.

Om hun daarbij den weg te wijzen, heeft het Christelijk Comité voor Indie het plan opgevat een reeks van gidsen uit te geven, die op onderscheiden gebied de gewenschte voorlichtingen kunnen verstrekken. Een eerste Gids is reeds verschenen voor de betrekkingen bij den administratieven dienst in Nederlandsch-Indië, waarin kort en zaakrijk wordt uiteengezet, welks eischen voor dezen dienst gesteld worden door de Regeering; welke betrekkingen in dezen dienst voor hen openstaan, en welke salarissen daaraan zijn verbonden; welke verloven na tienjarigen dienst worden toegestaan; welk pensioen wordt uitgekeerd na eervol ontslag en hoe voor de weduwen en weezen wordt gezorgd.

Christelijke ouders, die voor hun jongens een goede betrekking zoeken, zullen wel doen met zich deze Gidsen aan te schaffen. De geest van Jan-salie-achtigheid, gelijk indertijd Minister Idenburg het in de Kamer uitdrukte, die maakte dat men liever voor *f* 1600 en *f* 2000 in ons land werkt, dan voor het dubbele in Indië, moet worden uitgebannen. Toch zij hooger geldbejag hier niet het motief, dat den doorslag geeft. Wat in de eerste plaats ons bewegen moet, is, dat onze Christelijke regeering ook voor den dienst in Indie mannen noodig heeft, die ons Christelijk geloof belijden.

Ook in de Roomsche Kerk trekt het vraagstuk, hoe de Kerk in de groote steden de volksmassa's voor verwildering zal bewaren, de aandacht.

In *De Tijd* van gezegd:

Onlangs werd gegeven van ee groote steden in Al wie de verstr naging, moest ver keurig afvragen: h duizenden Kathol zorgen van enke worden nagegaan, het enorme getal te stellen hun go

Eenige maanden land een interessa waarin de „zielzo voorwerp van bijze De schrijver doet vraagstuk een der van onzen tijd is oplossing der vraa arbeidersbevolking wordt van ongeloo dankbaarheid jeger onze voorbeeldige dat in ons land, d van nieuwe parochi nood" der groote st is gebleven; maar el eischen zoowel we king als door de to wereldsin en godsdi

Wordt niet bijtijd zal weldra — de lijkheid is niet in de treurige gevolge onvoldoende geleg godsdienstplichten ja zijn die noodlottige g bijzonder wat betre een der meest v Amsterdam. Deze de aandacht van H neur Callier, die, geleerd èn voorgel heer Mgr. Jansen, D voorzorgsmiddelen u groot, het getal arb reeds een hulpkerk der arbeidende klas Paters Jezuïeten in parochie behoort, do den Jordaan wordt

Een ander groo behoorende tot de Ontvangenis, welke v teit, vordert dringend een legio arbeiders, armste der armen Onvermoeid wordt da den kostbaren schat eenige waarin de arm vindt, te ontnemen. noodzakelijk.

Op welke wijze trachten wil in de heeft voor ons pro De Roomsche Ker weg en deze weg i

Maar wel vestig aandacht, omdat e ook hier terstond van onze zijde wel o, zoo weinig geha

---

Het roepen om v de kerk geeft som vrouwen meiterdaa het voorrecht om kiezingen deel te n

Men spreekt dan vrouw, die eeuwen rechten beroofd is het oogenblik, waar dige positie ook in innemen.

Toch toont de meer schijn dan we

In Rotterdam he goge het vrouwenki dagen vonden de ee het nieuwe regime

En wat meldt *dammer*:

De verkiezing van grooten kerkraad de te Rotterdam trok Zon steling, doordat voor lijke leden van gen kerkelijke stembus we

Hoewel het bestuur dam van de Vereenigi zoowel bij circulaire a de vrouwelijke kiezers als één vrouw naar d Ged. Botersloot te g maal van haar recht g slechts 27 van de 170 lijke leden ter stembus de vrouwelijke kiezers schuchterheid vele v maal van de stembus steekt zeer ongunstig mannelijke kiezers: 45

Gelijk geregd, de vrouwenkiesrecht bij d trok Zondag den ga Nauw vertoonde zich d op den drempel van d redacteur van een beke richtte zijn kiekkast strijdsters voor vrouw feit te vereeuwigen.

Voor Kootw

In hartelijken dank Houtsagers: Van den h 's-Gravenhage *f* 10.

Vriendelijk verzoeken zoo groote behoefte a de gemeente zelve zoo te willen gedenken.

Teef

W. H. T. GAIRDNER, naar het Engelsch, v door JACQUELINE C. R den Zendings studie raa

Dit boek is een zel GAIRDNER's, ten vorige schenen THE REPROAC REV. GAIRDNER B. A.

In *De Tijd* van 16 Sept. wordt er dit van gezegd:

Onlangs werd in *De Studiën* een overzicht gegeven van eenige volkrijke Parochiën der groote steden in Frankrijk, speciaal van Parijs. Al wie de verstrekte gegevens met aandacht naging, moest verstomd staan, en zich onwillekeurig afvragen: hoe is het mogelijk, dat zoovele duizenden Katholieken, toevertrouwd aan de zorgen van enkele priesters, naar behooren worden nagegaan, terwijl kerken ontbreken om het enorme getal gelooviger in de gelegenheid te stellen hun godsdienstplichten te vervullen.

Eenige maanden geleden verscheen in Duitschland een interessant, rijk gedocumenteerd werk, waarin de „zielsorg der groote steden" tot een voorwerp van bijzondere studie wordt gemaakt. De schrijver doet in dit boek uitkomen, dat dit vraagstuk een der belangrijkste en dringendste van onzen tijd is en innig samenhangt met de oplossing der vraag, hoe te verhoeden dat de arbeidersbevolking geleidelijk een wisse prooi wordt van ongeloof en socialisme. Niet zonder dankbaarheid jegens de Kerkelijke overheid en onze voorbeeldige priesters kan worden getuigd, dat in ons land, door het aanhoudend stichten van nieuwe parochies en hulpkerken, de „zielenpood" der groote steden betrekkelijk zeer beperkt is gebleven; maar elke dag stelt nieuwe en grooter eischen zoowel wegens den aanwas der bevolking als door de toenemende overheersching van wereldzin en godsdienstige onverschilligheid.

Wordt niet bijtijds gezorgd, ook onze hoofdstad zal weldra — de bekende ijver onzer geestelijkheid is niet in staat het te verhinderen — de treurige gevolgen van te weinig zielzorg en onvoldoende gelegenheid ter vervulling der godsdienstplichten jammerlijk ondervinden. Deels zijn die noodlottige gevolgen reeds te constateeren, bijzonder wat betreft de zoogenaamde Jordaan, een der meest volkrijke buurten van Oud-Amsterdam. Deze wijk trok dan ook bijzonder de aandacht van Haarlem's Bisschop, Monseigneur Callier, die, èn door eigen ondervinding geleerd èn voorgelicht door den HoogEerw. heer Mgr. Jansen, Deken van Amsterdam, naar voorzorgsmiddelen uitzag. De oogst is daar zoo groot, het getal arbeiders te gering. Wel werd reeds een hulpkerk in den Jordaan te midden der arbeidende klasse gesticht door de zeereerw. Paters Jezuieten in het gedeelte, dat tot hunne parochie behoort, doch slechts een gedeelte van den Jordaan wordt daardoor gebaat.

Een ander groot deel van den Jordaan, behoorende tot de parochie der Onbevlekte Ontvangenis, welke veertien duizend Katholieken telt, vordert dringende hulp. Deze parochie telt een legio arbeiders, onder wie velen tot de armste der armen moeten gerekend worden. Oavermoeid wordt daar gewerkt, om den bewoners den kostbaren schat des geloofs, dikwijls het eenige waarin de arme werkman nog bemoediging vindt, te ontnemen. Dringende hulp is daarom noodzakelijk.

Op welke wijze de bisschop van Haarlem trachten wil in dezen nood te voorzien, heeft voor ons protestanten weinig belang. De Roomsche Kerk volgt daarin haar eigen weg en deze weg is de onze niet.

Maar wel vestigen we op dit artikel de aandacht, omdat er uit blijkt, hoe Rome ook hier terstond *actief* optreedt, terwijl van onze zijde wel veel geredeneerd, maar o, zoo weinig gehandeld wordt.

Het roepen om vrouwenkiesrecht ook in de kerk geeft soms den indruk, alsof de vrouwen metterdaad tuk zouden zijn op het voorrecht om aan de kerkelijke verkiezingen deel te nemen.

Men spreekt dan van de arme vertrapte vrouw, die eeuwenlang van haar wettige rechten beroofd is geweest en dorst naar het oogenblik, waarop ze een menschwaardige positie ook in het kerkelijk leven kan innemen.

Toch toont de historie, dat dit zeggen meer schijn dan wezen is.

In Rotterdam heeft de Joodsche Synagoge het vrouwenkiesrecht ingevoerd. Dezer dagen vonden de eerste verkiezingen volgens het nieuwe regime plaats.

En wat meldt nu de *Nieuwe Rotterdammer*:

De verkiezing van zeven leden voor den grooten kerkeraad der Neder. Israël. Gemeente te Rotterdam trok Zondag bijzonder veel belangstelling, doordat voor de eerste maal ook vrouwelijke leden van genoemde gemeente tot de kerkelijke stembus werden toegelaten.

Hoewel het bestuur van de afdeeling Rotterdam van de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht zoowel bij circulaire als door persoonlijk bezoek de vrouwelijke kiezers had opgewekt, Zondag als één vrouw naar de consistoriekamer op de Ged. Botersloot te gaan, om voor de eerste maal van haar recht gebruik te maken, kwamen slechts 27 van de 170 stemgerechtigde vrouwelijke leden ter stembus. Dit slechte debuut van de vrouwelijke kiezers — zou ook vrouwelijke schuchterheid vele vrouwen-kiezers de eerste maal van de stembus teruggehouden hebben? — steekt zeer ongunstig af bij de opkomst der mannelijke kiezers: 459 van de 741.

Gelijk gezegd, de eerste toepassing van het vrouwenkiesrecht bij de Israël. gemeente alhier trok Zondag den ganschen dag veel publiek. Nauw vertoonde zich de eerste vrouwelijke kiezer op den drempel van de consistoriekamer of de redacteur van een bekend geïllustreerd weekblad richtte zijn kiekkast op haar, om dit voor de strijdsters voor vrouwenkiesrecht zoo heugelijk feit te vereeuwigen.

Voor Kootwijks Scholen.

In hartelijken dank ontvangen door Ds. J. Houtzagers: Van den heer Dr. P. van Bysterveld, 's-Gravenhage ƒ 10.

Vriendelijk verzoeken wij onzen scholen, die zoo groote behoefte aan steun hebben, omdat de gemeente zelve zoo weinig bijbrengen kan, te willen gedenken.

D. HULLEMAN.

Treetafel.

W. H. T. GAIRDNER. ISLAM EN CHRISTENDOM, naar het Engelsch, voor Nederland bewerkt door JACQUELINE C. RUTGERS. Uitgegeven door den Zendings studie raad 1910.

Dit boek is een zelfstandige bewerking van GAIRDNER's, ten vorigen jare in Londen verschenen THE REPROACH OF ISLAM.

REV. GAIRDNER B. A. ontving zijn universitaire opleiding in Engeland en nam reeds als student een werkzaam aandeel in de daar onder de studenten opgekomen beweging ten gunste van de zending. Thans is hij zendeling te CAIRO, waar hij arbeidt onder de Mohammedanen, en dat eens deed met zijn vriend, den, in de zendelingswereld bekenden, nu overleden THORNTON, wiens leven hij beschreven heeft.

GAIRDNER een geloovig christen, en daarbij een wetenschappelijk gevormd man, kent den Islam door eigen aanschouwing. Zijn boek heeft daardoor eigenaardige beteekenis.

Van dit boek nu heeft, op verzoek van den ZENDINGS STUDIE RAAD, Mej. RUTGERS, onder den titel ISLAM EN CHRISTENDOM, een vertaling gegeven.

Genoemde ZENDINGS STUDIE RAAD is een vereeniging, die naar het voorbeeld van het buitenland, o. a. van de STUDENT VOLUNTEER MISSIONARY UNION te Londen, zich ook ten onzent gevormd heeft.

Deze Raad heeft tot voorzitter DR. J. R. CALLENBACH, tot secretaris den heer J. W. GUNNING J. HZN., terwijl de overige leden zijn de dames Freule H. B. DE LA BASSECOUR CAAN en Mej J. C. RUTGERS en de heer DR. J. HENTSEL.

Het adres is bij den Secretaris, Oude Delft 210, te DELFT.

De vertaling, die Mej. RUTGERS ons hier biedt, is eigenlijk meer dan een overzetting. Zij heeft van GAIRDNER's boek een zelfstandige bewerking gegeven; zij heeft het, zooals zij zelf op het titelblad liet drukken: „met toestemming van den schrijver voor Nederland bewerkt."

Maar zij heeft dit toch zoo gedaan, dat zij de feiten, in het oorspronkelijke werk vermeld, onveranderd liet, doch wat betreft de zending onder de Mohammedanen bepaaldelijk in onze Oost, heeft zij voor een breedere behandeling gezorgd.

Daardoor won, voor Nederlandsche lezers, haar bewerking het in bruikbaarheid van het oorspronkelijke.

Voor deze taak nu was Mej. RUTGERS, die in den dienst der Medische Zending aan het „Petronella-Hospitaal" te Djocja, zelf onder de Mohammedanen gearbeid heeft en alzoo den Islam op Midden-Java door eigen aanschouwing kent, bijzonderlijk toegerust.

Ter nadere kenschetsing van ISLAM EN CHRISTENDOM laat ik hier een korte inhoudsopgave volgen.

Voorat gaan een Inleiding van den Zendingsstudieraad en twee Aanbevelingen, en wel een van PROF. DR. H. M. VAN NES te LEIDEN en een van mij.

Het boek zelf bevat VIII hoofdstukken.

I. Het gebied van den Islam. II. De oorsprong van den Islam. III. De uitbreiding van den Islam. IV. Het karakter van den Islam. V. De gevolgen van den Islam. VI, VII en VIII. De Zending en de Islam.

Verder een chronologie, bevattende enkele van de voornaamste jaartallen in de geschiedenis van den Islam en van de Zending onder de Mohammedanen.

Dan, een lijst van boeken voor verdere studie, waarin, behoudens enkele uitzonderingen, alleen Hollandsche werken zijn opgenomen. Voor Duitsche wordt verwezen naar het onlangs verschenen werk van G. K. SIMON, CHRISTENTUM UND ISLAM IM KAMPF UM DIE EROBERUNG DER ANIMISTISCHEN HEIDENWELT en voor Engelsche naar ZWEMER, ISLAM, A CHALLENGE TO FAITH in de uitgave van 1909

Eindelijk, een met de noodige akribie bewerkt Naam- en Zaakregister.

GAIRDNER'S THE REPROACH OF ISLAM is, evenmin als zijn ons nu in ISLAM EN CHRISTENDOM geboden Nederlandsche bewerking, een akademisch leerboek, doch het heeft deze pretentie ook niet.

PROF. VAN NES zegt er in zijn Aanbeveling, en, dat mijns inziens terecht, van: „Het is niet geschreven voor hen, die reeds op de hoogte zijn, en vakgeleerden zullen er niets nieuws in vinden. Maar het zocht zijne lezers dan ook in een anderen kring en tracht op populaire wijze kennis over den Islam te verbreiden onder hen, die teikens op dit verschijnsel gewezen worden en hooren van de daarmede verbonden vraagstukken, zonder er eigenlijk weg mede te weten."

„Niet voor hen, die reeds op de hoogte zijn, en ook niet voor vakgeleerden", — maar daarom zou ik het dan ook ter lezing en bestudeering willen aanbevelen aan die predikanten onder ons, welke het voor zichzelf noodig achten door een kort overzicht hun inzicht in den Islam wat te verhelderen; aan onze studenten, die zich gaan bezighouden met de studie der ELENCTIEK; aan onze Jongelingsvereenigingen, voorzoover deze, bij den velen en veletlei arbeid waarmee zij zich onledig houden, nog tijd hebben voor Zendingsstudie.

En vóór allen, naar de bedoeling van hen, die de uitgave der Nederlandsche bewerking hebben bezorgd, kan ik ISLAM EN CHRISTENDOM ter lezing en bestudeering aanbevelen aan onze *Zendingsstudiekringen*. D. w. z. aan die groepen van menschen, die zich, ook ten onzent, zoo onder ouderen als jongeren, al meer vormen, en dan iedere week of tweemaal per maand bijeenkomen, om zich van onderwerpen, de zending rakende, op de hoogte te stellen.

Met het vroeger hier door mij aangekondigd werk: HEDENDAAGSCHE ZENDING IN ONZE OOST, het handboek voor zendingsstudie van den Nederlandschen Studentenzendingsbond, vormt Islam en Christendom van den ZENDINGS STUDIE-RAAD, een goed geheel.

Laat mij ten slotte ter wekking van liefde voor den arbeid der zending ook op Midden-Java en van deernis met de geestelijke ellende van hen, die leven onder den Islam, mogen aanhalen deze woorden van Mej. RUTGERS, waarmee zij, op grond van wat zij zelf op Midden-Java gehoord en gezien, heeft de vraag: „Wat predikt de Islam?" — beantwoordt: „De absolute afhankelijkheid van den mensch van een God, dien hij niet kent, met wien hij niet in persoonlijke aanraking komt, die hem voorgesteld wordt als een willekeurige tiran; een God, bij wien van geen heiligheid en geen liefde sprake kan zijn, die de zaligheid belooft aan mondbelijders en hun vergunt aan alle boose neigingen van hun hart toe te geven; een God, die hun in dit leven overlaat aan de vrees voor alleshande schadelijke invloeden van Satan en boose geesten, en die hun ook in het sterven geen vrede geeft, zooals meer dan één van hen stervend uitsprak.

„Dàt is de prediking van den Islam: een belofte van zaligheid, die noch in dit leven, noch in het sterven vrede geeft. Een boodschap van vrees in leven en sterven, in plaats van de blijde boodschap van „den eenigen troost."

De prijs van ISLAM EN CHRISTENDOM is gebonden ƒ 1.20, ingenaaid ƒ 1.05. Te bestellen per postwissel bij den secretaris van den Zendings studie-raad J. W. GUNNING J.HZN., Oude Delft 210, DELFT.

Indien men een groot aantal tegelijk bestelt, kan men bijzondere voorwaarden verkrijgen.

Officieele Berichten.

Aan het agendum voor de Prov. Diaconale Conferentie der Geref. Kerken in Zuid-Holland, te houden te Delft, D.V., op Woensdag 12 Oct. 1910, in de Zuiderkerk, aan de Geer, ontleenen we het volgende:

Behandeling van de ingekomen vragen:

1. Wanneer tot eene diaconie het verzoek komt finantieelen steun te verleenen (geheel of gedeeltelijk) voor de plaatsing in eene stichting van een gevallen meisje, moet dan deze diaconie de familie of bloedverwanten daarin behulpzaam zijn, of mag zij op zulk eene aanvrage, als liggende buiten het terrein van armenzorg, niet ingaan? Leiden.

2. Wanneer een oude ondersteunde broeder of zuster ter betere verpleging bij kinderen gaat inwonen in een andere plaats, welke gemeente is dan verplicht tot ondersteuning, die welke hij of zij heeft verlaten of die waar hij of zij zich met attestatie heeft bijgevoegd? Delft.

Bestuursverkiezing. Ingekomen zijn slechts de namen der volgende broeders: Leiden: J. Hoogervorst; Feijenoord: W. A. den Houting en N. G. Kijn.

De diaconieën en de ziekenverzorging voornamelijk ten platten lande. Inleider: Dr. H. Blanken, van Waddingsveen.

De betrekkingen tusschen de diaconieën, het burgerlijk armbestuur en plaatselijke vereenigingen. Inleider: Mr. A. J. L. van Beeck Calkoen, van 's-Gravenhage.

Den diaconieën wordt dringend verzocht aan deze conferentie deel te nemen; wij noodigen hen daartoe alsnog uit en verzoeken vóór 30 Sept. a.s. aan den ten scriba, Katteningel 50, Gonda, de namen der afgevaardigden op te geven.

Toegang tot de conferentie hebben alle diakenen, Dienaren des Woords, ouderlingen en leden der Geref. Kerken als hospitanten.

Aan de Dienaren des Woords wordt vriendelijk verzocht, in het openbaar gebed bij de samenkomsten der gemeente op Zondag 9 Oct., den zegen des Heeren over de conferentie af te smeeken.

Nog verzoekt het comité beleefd er op te willen letten, dat de datum der conferentie niet 28 Sept. a.s. is, zooals eerst werd medegedeeld, doch door bijzondere omstandigheden is verschoven tot 12 Oct. a.s.

Kort verslag der vergadering van de classis Schiedam, 30 Aug. 1910.

1. Namens de roepende kerk van Maassluis B opent Ds. Sluyter de vergadering.

2. Uit de credentialen blijkt, dat alle kerken wettig vertegenwoordigd zijn. De kerken van Hoogvliet, Pernis en Schiedam hebben een instructie.

3. In 't moderamen nemen zitting Ds. v. d. Ende, praeses; Ds. Berends, assessor; Ds. Meijnen, scriba; Ds. v. Anken, adjunct-scriba.

4. Waar Ds. Drost, tot hiertoe quaestor der classis, ons gaat verlaten, benoemt de voorzitter, Ds. Goris, Dr. Greydanus tot 't nazien der boeken.

5. Ds. Sierters rapporteert, dat de stukken van Ds. Drost, die de roeping naar Bilt aannam, in orde bevonden zijn.

6. Notulen der vorige vergadering gelezen en goedgekeurd.

7. Ds. Berends brengt verslag uit van de gevormde particuliere Synode.

8. De betrokken commissie rapporteert, dat de boeken van Ds. Drost uitnemend in orde zijn. In verband met zijn vertrek spreekt de voorzitter een woord van dank en waardeering voor al zijn arbeid en bidt hem voorts 's Heeren nabijheid toe. Ds. Drost antwoordt.

9. Ingekomen stukken: *a.* Op een verzoek van Poortugaal om verhooging met ƒ 100 van het toegezegde subsidie voor 't Pred. tractement wordt gunstig beschikt. *b.* Het verzoek van Ds. v. d. Ende, van Hoogvliet, om approbeering zijner roeping naar Westkapelle, wordt ingewilligd. *c.* De aanvragen om steun van een tweetal kerken worden in handen gesteld van de commissie naar art. 14 H. R.

10. In verband met het examen van den cand. v. Hoven, beroepen naar Hoogvliet, besluit de classis, des verlangd, op 2 Nov. een vervroegde classis te houden.

11. Rondvraag naar art. 41. D. K. O.

12. Dit kwartaal zal Poortugaals kerk gediend worden: Sept.: Ds. v. Anken en Berends; Oct.: Ds. Meijnen en Goris; Nov.: Ds. Goslinga.

13. In plaats van Ds. Drost wordt tot quaestor der classis benoemd Ds. Meijnen, primus; Ds. Jonkers, secundus.

14. Ds. v. Anken zal consulent worden van Hoogvliet en Poortugaal.

15. Overschie zal de volgende vergadering samenroepen. Ds. Goris zal dan D.V. praeses zijn.

16. Ds. v. d. Ende spreekt een woord van afscheid, hetwelk door den assessor beantwoord wordt, terwijl de classis hem de zegenbede van Ps. 134 toezingt.

17. Sluiting.

Op last der classis:

K. v. ANKEN, *adjunct-scriba.*

Pernis.

Korte notulen van de vergadering der Geref. Kerken in de classis Tiel, gehouden 7 Sept. 1910 te Zaltbommel

1. Ds. J. Offringa, naar toerbeurt praeses, opent de vergadering met gebed, nadat vooraf was gelezen Jes. 54 en gezongen Ps. 68: 11.

2. Uit de credentiebrieven blijkt, dat alle kerken vertegenwoordigd zijn; de redenen worden gevraagd waarom enkele kerken niet voldoende zijn vertegenwoordigd. De redenen gehoord, wordt den diakenen keurstem verleend.

3. Het moderamen wordt samengesteld uit: Ds. Offringa, praeses; Dr. Keizer, scriba; Ds. Vonk, assessor.

4. De praeses heet Ds. G. van Velzen, van Zuilichem, die voor de eerste maal in deze classis zitting neemt, hartelijk welkom. Ds. v. Velzen beantwoordt deze hartelijke begroeting en teekent de formulieren.

5. Ds. Vonk leest de notulen der vorige vergadering, welke daarna worden vastgesteld.

6. Nu komen enkele punten ter sprake naar aanleiding van de gelezen notulen, waarvan de meeste besproken kunnen worden bij de rondvraag naar art. 41 D. K. O., die thans volgt.

7. Naar aanleiding van de rondvraag naar art. 41 wordt de vraag gedaan, of leden der Geref. Kerken zich mogen wenden tot de burgerlijke armbesturen, opdat die voor hen de doktersrekening enz. betalen. Deze zaak wordt ampel besproken en de wenschelijkheid wordt geuit, dat deze aangelegenheid eens door een der broeders worde bestudeerd en daarover een referaat in het midden der classis geleverd. Der vergadering wordt hierop eenig uitzicht gegeven.

8. Ds. Koffijberg rapporteert namens DD. ad Synode part. over het verhandelde op de laatst gehouden particuliere Synode te Nijkerk. Alzoo komen ook ter sprake de zaken door onze classis op genoemde Synode gebracht; verder het besluit der Synode op het voorstel van de classis Zutphen inzake de wederinvoering der doodstraf, daarna het bezwaarschrift van Ds. V., voorts het bezwaarschrift van Br. H. uit A. en de besluiten der Synode omtrent genoemde bezwaarschriften. Naar aanleiding van het gerapporteerde wordt nog eens in den breede gesproken over het verband tusschen het doen van belijdenis en het aangaan ten Avondmaal. De zaak van Br. H. wordt gerenvoyeerd naar den kerkeraad van A.

9. De kerk van Culemborg wordt als derde kerk aangewezen tot het nazien der stukken bij een eventueel uitgebracht beroep en overkomst enz. in de classis Tiel, zoo noodig ter assistentie van de kerken Geldermalsen en Zaltbommel.

10. De Dep. voor de Zending brengt daarop zijn rapport uit, gevolgd door een mededeeling omtrent de kas voor hulpbehoevende kerken in de prov. door de dep. ad hoc.

11. De quaestor der classis ontvangt hierop het woord en deelt mede, dat er in de class. kas een tekort is van 10 gulden, 't welk dient gedekt te worden.

12. Bepaald wordt de eerstvolgende vergadering D.V. den derden Woensdag in November te houden, terwijl daarop de scriba, na sluiting der vergadering, in dankzegging voorgaat.

Namens de classis Tiel:

G. KEIZER, *actuarius.*

Tiel, 15 Sept. 1910.

Buitenland.

Duitschland. De hoogleeraar Dr. P. Tschackert heeft een dik boek uitgegeven over het „ontstaan van de Luthersche en Gereformeerde Kerkleer" (Göttingen 1910, bij Vandenhoek en Ruprecht).

De hoogleeraar Harnack heeft eens uitgesproken, dat de dogmengeschiedenis in den arbeid van Luther een eindpaal gekregen heeft, en het praktisch gevolg, doordat de leerboeken van Harnack in de handen van velen zijn, is geweest dat de studenten in de godgeleerdheid beter weten wat Cyrillus van Alexandrie of Johannes Damascenus geleerd hebben, dan dat zij weten uiteen te zetten, hoe de leer van Luther en Calvijn was. De kennis van hetgeen deze twee reformatoren leerden putte men uit leerboeken over de kerkgeschiedenis, die natuurlijk slechts beknopt de gedachten dier mannen konden weergeven. Daarom is het verblijdend, dat Dr. Tschackert zich tot levenstaak koos het bestudeeren van de eeuw der reformatie. Omtrent Luther leert hij, dat deze door het nominalisme van Ockam heen, tot het verstaan van Augustinus en de mystiek kwam, om van daaruit, bij verwerping van de Pantheistische afdwalingen der mystiek, een Bijbelsch standpunt in te nemen, terwijl hij den sleutel van de verklaring van Gods Woord in de leer van Paulus vindt. Dit is de grondslag waarop Luther zijn Theologie bouwt, welke zich aan de eene zijde tegen de hiërarchie, de traditie en de werkheiligheid der Roomsche Kerk richt, en aan den anderen kant front maakt tegen het eenzijdig spiritualisme der Dooperschen. Op die manier komt Luther er toe, zijn leer te verkondigen van de rechtvaardiging door het geloof alleen of zijn religieus determinisme, welke leer, in afwijking van andere geschiedvorschers, Dr. Tschackert voorstelt als een wezenlijk deel van Luther's vroomheid. Stork zoekt de hoogleeraar te doen uitkomen, dat Zwingli een zelfstandig standpunt inneemt; hij beschrijft hem als een speculatief aangelegden humanist, die van de Godsleer uitgaat en niet, gelijk Luther, van het geloof. Calvijn daarentegen is stelk van Luther afhankelijk. Ook geeft Dr. Tschackert een uiteenzetting van de belijdenisschriften der Lutherische en Gereformeerde Kerken, welke hunne normatieve beteekenis voor de verschillende landskerken erlangen door de kerkenordeningen. Opmerkelijk is het, dat Dr. Tschackert ook aantoont dat de verschillende kerkenordeningen als ondergrond de verschillende belijdenis der kerken hebben.

Wij kunnen het oordeel omtrent Calvijn niet beamen; immers deze reformator bouwde wel voort op hetgeen Luther geleerd had, maar ging toch, niet minder dan Zwingli, ook zijn eigen weg. Maar dit belet niet, dat wij den arbeid van den hoogleeraar van Göttingen van groot gewicht voor dezen tijd achten.

Gemengd Nieuws.

Een honderd jaar geleden waren er in het Schotsche eiland Arren op 5000 inwoners slechts drie kerken. Tegenwoordig zijn er op een bevolking van 4,800 drie en twintig kerken. Zeven kerken werden geïnstitueerd, sedert het Hoogerhuis nu vijf jaar geleden besliste dat de kerkgebouwen en hospitalen der Vrije Schotsche kerk in het bezit zouden blijven van die leden der Vrije Schotsche kerk, welke niet met de vereeniging met de geunieerde Presbyteriaansche kerk konden medegaan.

De leden der geunieerde Vrije kerk waren genoodzaakt nieuwe kerkgebouwen te stichten. Wel mag men van het eiland Arren dus getuigen dat het soverchurched is, dat wil zeggen, dat het al te zeer met kerken overladen is.

In het Augustusnummer van de *Quarterley Register*, het orgaan van algemeene alliantie van Gereformeerde kerken met Presbyteriaansche kerkorde, vindt men het verhaal van een politiedienaar in Rusland, die naar eene vergadering van Stundisten gegaan was om haar uiteen te jagen, omdat zij geen verlof van de overheid had. Hij werd echter door de woorden die hij daar hoorde zoo aangegrepen, dat hij niet alleen een tegenspreken uit de Grieksch-orthodoxe kerk het zwijgen oplegde, maar er ook voor zorgde dat de vergadering voortaan ongehinderd kon plaats hebben.

Vermindering van het getal studenten in de Theologie. Schier overal klaagt men dat het aantal jongelieden, die zich geven willen aan den dienst des Woords, vermindert.

In de Vereenigde Staten van N.-Amerika waren er in 1894—95 4004 studenten in de Theologie; twaalf jaar later telde men er nog maar 3 304, ofschoon in de 26 voornaamste kerken in hetzelfde tijdperk het ledental van 13 361.856 tot 16 791.948 klom, en de blanke bevolking van het land met 20 pCt. toenam.

In Groot-Brittanje is het aantal candidaten tot den H. Dienst ook zeer verminderd, al is in Schotland en Wales in de Vrije Kerken die vermindering niet zoo sterk als Engeland. Wat de Episcopaalsche kerk betreft, is in de bisdommen van York en Canterbury het aantal candidaten van 814 in 1886, verminderd tot 587 in 1907, niettegenstaande de vermeerdering van de bevolking.

In Australië, Nieuw-Zeeland en Zuid-Afrika is hetzelfde droeve verschijnsel op te merken, alleen de Hollandsche Gereformeerde kerk van Zuid-Afrika maakt eene uitzondering. Hetzelfde kan van het vastenland van Europa gezegd worden, met uitzondering van Nederland en een deel van Scandinavië.

In Duitschland waren er in de Roomsche kerk in 1890 nog 1906 seminaristen; in 1908 was dit aantal 1232. Het getal studenten in de Theologie is in dit tijdperk van 4 190 tot 2 208 gedaald.

In Frankrijk vergaderde de particuliere Luthersche Synode van Parijs van 7 tot 8 Dec. 1909. Met leedwezen moest op die vergadering geconstateerd, dat er dat jaar geen beurs voor het Seminarie van Parijs kon verleend worden, omdat er geen Lutherische studenten bij de Theologische faculteit waren.

Te Washington is van 19 tot 24 Mei l.l. een Zondagschoolcongres gehouden. Meer dan 5000 afgevaardigden namen daaraan deel, welke 53 natiën vertegenwoordigden, terwijl 10.000 menschen de vergaderingen bijwoonden. De president der Vereenigde Staten heette de afgevaardigden welkom in de hoofdstad. Bij de Unie der Zondagscholen hebben zich 286.000 scholen met 2 millioen onderwijzers en 28 millioen leerlingen aangesloten.

Ook in N.-Amerika wordt de behoefte gevoeld om de predikantstractementen te verhoogen. De levensmiddelen worden duurder, de levenswijze eischt steeds meer geld en daardoor komt menig predikant in het gedrang. Men heeft van elf kerken onderzocht hoe het staat met de predikantstractementen. En het bleek dat 2 percent der Dienaren des Woords meer dan ƒ 8.000 per jaar ontvingen; 17 percent ontvangt meer dan ƒ 4.800, en 40 percent minder dan ƒ 2400. Ook in de pers wordt op den nood der minimumlijders gewezen, en terecht.

De president van de driemaandelijksche meetings der Geunieerde Methodistische kerk van Engeland, de predikant Chapman, heeft met het oog op vergaderingen in Sept. en Oct. aanstaande een schrijven gericht aan de kerken, om haar er op te wijzen, dat op die zamenkomsten voornamelijk twee dingen ernstig aan de orde moeten komen. Het eerste is: de belangrijke vermindering van het getal leden. De tegenwoordige stand van zaken kan niet in overeenstemming zijn met den wil Gods. Als middelen tot verbetering geeft Rev. Chapman aan: 1e. Ieder wijdde zich opnieuw aan den dienst des Heeren; 2e. Men smeeke gemeenschappelijk en gedurig om een rijken doop van den Heiligen Geest; 3e. Men bersme wijze middelen om te komen tot een uiterste krachtsinspanning tot evangelisatie.

Het tweede punt is de betreurenswaardige vermindering van het aantal leerlingen en onderwijzers op de Zondagscholen.

Om hierin verandering te brengen, stelt Rev. Chapman voor, de tot hiertoe gevolgde methode te wijzigen, het onderwijs op hooger peil te brengen en te bidden dat de leerlingen tot Christus zullen geleid worden.

WINCKEL.

Voor Kinderen.

UIT KWAAD TOT GOED.

XIX.

IN DE SCHOOL.

't Was Maandagmorgen tegen negen uur, dat Mina zich naar het huis begaf, waar juffrouw Van Leeuwen school hield. Deze ontving haar met vreugde, en vertelde haar wat zij nu vooreerst zou te doen hebben. Intusschen kwamen de scholieren; de jongste werden door ouders, broers of zusters gebracht, de oudere kwamen alleen.

Heel gezellig zag het groote schoollokaal er juist niet uit. 't Was dan ook meer een bewaarplaats, die al heel weinig leek op wat zij nu een bewaarschool noemen. Er waren hooge ramen, maar, voor het licht, zonder gordijnen, behalve aan de straatzij. Aan de witte muren hingen een paar lang gebruikte „Leestafels" met prentjes, waarop de oudste kinderen leerden spellen. Ook hing er een zwart bord en een een niet loopende klok, of eigenlijk wijzerplaat alleen, met het opschrift: *Let op den tijd*, wat echter bijna geen der leerlingen lezen kon. Verder waren er in den zijmuur een aantal spijkers geslagen, waarop petten, hoedes en mantels konden hangen. Een groote plank diende om er de meegebrachte boterhammen op te bergen.

Een groot gedeelte van de school was gevuld met lange, lage bankjes, waarop blijkbaar al veel kinderen hadden gezeten en die er vrij groezelig uitzagen. 't Gezelligst zag de bewaarplaats er uit op den achtergrond. Daar stonden geen banken, maar allereerst een groote Keulsche pot vol water, met een tinnen kroes er bij om uit te drinken. Daarnaast zag men een tafel, waarop leien en griffels lagen, een stapel prenten oud en vuil, en ettelijke doosjes met meestal gebroken speelgoed, soldaatjes zonder hoofd en leeuwen met twee pooten. Eenige hooge stoelen waren voor de juffrouwen, als zij wilden rusten.

In een hoek stond een groote potkachel, die niet alleen in den winter maar ook des zomers dienst deed. Want op die kachel bakte juffrouw Van Leeuwen elken Maandag en Donderdag koekjes en wafeltjes, die des middags bij het naar huis gaan werden vereerd aan de kinderen. Wel te weten, als men zoet was geweest, en anders niet. 't Moet wel een prettig gezicht voor de kleintjes zijn geweest, als de juffrouw daar zoo bezig was beloonningen voor hen te bakken. Tegenwoordig vindt men dat op de scholen zoo niet meer!

Maar er waren ook minder prettige dagen, gelijk Mina althans spoedig bemerkte, hoe goed de juffrouw ook voor haar en de andere helpster was.

Enkele kindertjes, die niet gebracht konden worden, en die te jong waren om alleen te gaan, moesten worden afgehaald en later weer thuis besorgd. Dit werkje nu werd Mina opgedragen, daar zij toch zooveel mogelijk in de vrije lucht moest zijn. Hoe goed ook bedoeld, het zaakje viel niet mee, want meermalen gebeurde het, dat een scholier die onwetend het spreekwoord „Oost, West, thuis best" toepaste, niet van de morgenwandeling gediend bleefde, en er een geweldige keel tegen opzette. Wel werd dan, als het niet anders ging, tenslotte geweld met geweld gekeerd, maar 't was niet aardig om zoo met een paar huilende en weerspannige scholieren de morgenlucht te genieten vooral wanneer er nog menschen waren, die dom genoeg „de arme schapen" beklaagden. De herderin had daar wellicht meer recht op.

Waren alle verwachte kinderen binnen, dan begon de schooldag met zingen, bidden en het vertellen door de oudste juffer uit Gods Woord. Dat was voor de meeste leerlingen wel het aangenaamste uur van de dag; ook voor Mina. Want jeffrouw Van Leeuwen vertelde heel begrijpelijk en daarbij zoo dat groot en klein er wel naar moest luisteren.

Gezamenlijk ging men daarna wat spelen. Dat was voor de kinderen zoo iets als ontspanning, voor de geleidsters echter een niet geringe inspanning. Want die vermaken moeten plaats vinden op een binnenplaats, die zoo klein was dat er nooit meer dan tien spelers tegelijk op konden, die dan nog groot gevaar liepen elkaar letterlijk voor het hoofd te stooten. Zoodoende duurde het spelen heel, heel lang, en diende er bijzonder goed bij opgepast, zou het zonder ongelukken afloopen.

Het moeilijkste echter, was de jonge jeugd in de school bezig te houden. Warm alle drie